

ANTONI M. ALCOVER I ELS HETERODOXOS CATALANS: JOSEP SADERRA I ALFONS PAR

Joan JULIÀ-MUNÉ
Universitat de Lleida

1. INTRODUCCIÓ

El contingut d'aquest estudi és fruit dels treballs efectuats en el marc del Projecte Alcover¹ de la Universitat de les Illes Balears, que coordinà el Dr. Nicolau Dols i que tenia per objectiu bàsic la recerca biobibliogràfica dels col·laboradors més rellevants de l'Obra del Diccionari. El punt de partida, com cal suposar, és doble: d'una banda, les referències que es troben al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, tant durant la primera època, en què el dirigí Alcover (1901-1926), com en la segona, un cop Moll en repregué la publicació (1933-1936);² i per l'altra, la correspondència, sempre abundosa, sucosa i transcendent, que mantingueren aquells 'col·laboradors de poca son' amb l'anomenat, almenys aleshores, 'apòstol de la llengua catalana', a partir de l'instant en el qual els enteranyinà i els va integrar a la seva fructífera galàxia. I això succeí tan bon punt hagué llançat la *Lletra de convit* i hagué publicat el primer número del *Bolletí*, és a dir, amb l'inici del segle xx.

Personalment, vaig estar vinculat a aquest projecte de la UIB entre l'abril de 2001 i la fi de 2003 –pràcticament d'ençà que es complí el primer centenari de la difusió del projecte de *Diccionari* d'Antoni M. Alcover fins a la celebració del Congrés Internacional Francesc de B. Moll. D'acord amb la comesa que se'm va assignar,³ vaig concentrar-me en els extrems de l'Eix Transversal: al Segrià, a les Garrigues i al Pla d'Urgell, per l'extrem ponentí, i al Pla de L'Estany i a la Garrotxa⁴ per l'extrem oriental. No hi ha com ser un impenitent usuari de l'Eix vertebrador principatí per fer país.

Entre la galeria, doncs, de personatges estudiats pertanyents a la galàxia Alcover, ara en destacaré dos, que per l'activitat que ens interessa cal situar-los a les dues primeres dècades del se-

1. Afavorit amb un ajut a la recerca del MCyT: BFF2001-0362.

2. De fet, l'autèntic punt de partida és la base de dades dissenyada pel coordinador del projecte mitjançant la qual podem localitzar la informació relativa al col·laborador continguda en qualsevol dels números del *Bolletí*. A l'entorn d'aquesta es bastirà, aleshores, la documentació necessària que completarà la fitxa bibliogràfica del personatge en qüestió.

3. Com a membre de l'esmentat equip de recerca, em fou assignat el seguiment dels col·laboradors residents en el seu dia, a la zona septentrional del principat, que inclouria, a més, Andorra, la Franja de Ponent i la Catalunya Nord. Se n'exclourien les comarques tarragonines i barcelonines, amb alguna excepció, com ara el cas de Par.

4. Agraïxo l'atenció rebuda de les senyores Carme Simon i Imma Clavaguera de la Biblioteca Municipal Marià Vayreda d'Olot, on es guarden els fons Saderra i Vayreda, durant els meus 'escorcolls' de la tardor de 2003, centenari de la mort del novel·lista que els honora la biblioteca amb el nom.

gle xx: l'olotí Josep Saderra i Mata (1850-1924), en tant que combatent antinormista nord-oriental, i el barceloní Alfons Par (1879-1936) en la seva condició d'ambaixador cultural, comissionat per l'Institut d'Estudis Catalans a la Gran Bretanya. De Saderra ens en donà notícia Mila Segarra a la seva aclaridora i ben documentada *Història de l'ortografia catalana* (1985: 346-348) i del lingüista Par disposem ja d'una detallada biobibliografia i d'un no menys acurat estudi lingüístic de Salomé Ribes (2002).

2. JOSEP SADERRA I MATA (1850 –1924),⁵ CRÍTIC DE LA NORMATIVA OFICIAL

Saderra va néixer a Olot el 1850. Estudià dret a la Universitat de Barcelona, però no s'hi dedicà gaire, ja que l'atreien més la numismàtica, l'arqueologia, la història de la seva vila natal i, especialment, la varietat olotina de la llengua i les qüestions –sempre polèmiques– relatives a l'ortografia del català. De fet esdevingué un escriptor relativament prolífic, que es comprometé amb la política local mentre fou membre del Centre Catalanista –des de 1889– i alcalde d'Olot durant una colla d'anys. Contribuí a la fundació del Centre Artístic d'Olot i fou col·laborador assidu de la premsa local i promotor del Certamen Literari-artístic de la capital garrotxina, així com mantenidor forà dels Jocs Florals de Barcelona (1914),⁶ convidat pel seu amic Francesc Matheu.⁷

Entre els interessos historiogràfics de Saderra destaca la figura del juriconsult olotí, resident a Barcelona, Joan Pere Fontanella (1576-1649?) i les monografies històriques de temàtica local: *Ressenya dels descobriments numismàtics del Centre Artístic d'Olot* (1878), *Notícies de la traslació de les Relíquies de la gloriosa Sta. Sabina desde Roma a Olot* (escrites en el segle xvii), *Ressenya històrica del santuari de Nostra Senyora del Tura* (1905), *El Prat de les Indianes* (1910) i *El rei Martí d'Aragó i la vila d'Olot* (1912). Entre les publicacions literàries figuren el volum de narracions costumistes *Olotines* i el poemari *Casolanes* (1918), amb pròleg de Jaume Collell (1846-1932).⁸ Ara bé, a nosaltres ens interessa especialment l'opuscle antinormista *Les normes de l'Institut* (1919). Com veurem, el poemari i el llibret esmentats foren ressenyats per Alcover en el seu *Bolletí*.

2.1. GUIA I COL·LABORADOR EN LES ENQUESTES FILOLÒGIQUES

Saderra, col·laborador del *Diccionari* des de 1902 (*BDLC* I: 169), va conèixer Mn. Alcover a Olot el 8 de setembre de 1906, el dia de la festa major de la vila. Per Alcover, acompanyat ara del lingüista alemany Bernhard Schädel (1878-1926), era la tercera visita que feia a la capital de la Garrotxa. Hi havia estat el 1900 i el 1902 (*BDLC* III: 359-362). Quinze anys més tard, concretament els dies 12 i 13 de setembre de 1921, Saderra ajudaria novament Mn. Alcover durant el seu pas per Olot. En aquesta ocasió el filòleg mallorquí aniria acompanyat de dos enquestadors més: Francesc

5. No s'ha de confondre amb Josep Saderra i Puigferrer (Sant Feliu de Pallerols, la Garrotxa, 1883-1970), compositor sardanístic d'unes 400 peces, que va iniciar el 1903.

6. El manuscrit (7 pàg.) del «Discurs de gràcies» es conserva al fons Saderra d'Olot. Vg. la nota 4.

7. Francesc Matheu (Barcelona, 1851 – Sant Antoni de Vilamajor, Vallès Oriental, 1938), que va ser l'ànima d'aquells certàmens poètics entre 1906 i 1935 i amb qui compartia Saderra l'antinormisme ortogràfic. Cal recordar que Matheu clogué la polèmica antinormista en relació amb els Jocs Florals quan el 1932 n'oferí la presidència a Pompeu Fabra, autor aleshores del flamant *Diccionari General de la Llengua Catalana* (Serrahima, 1976: 20).

8. Com a poeta, Saderra se'l considera lligat a l'Escola de Vic.

de B. Moll i Mn. Joan Benejam, que coneixerien Josep Saderra en el decurs de la seva macroeixida filològica de l'estiu i tardor d'aquell any, en la qual el jove Moll, tot just amb 17 anys, s'estrenaria com a enquestador dialectològic, amatent a les indicacions d'Alcover (Moll, 1970: 134-140). Alcover, com solia ser habitual en ell, ens conta fil per randa les vicissituds de l'eixida més llarga que mai emprengué en el *Dietari de l'Eixida Filològica per tot Catalunya i el Reyne de València de dia 26 de juny fins a 23 de novembre de 1921*, *BDLC XII*, 230-232 (gener-juny, 1922).

Mn. Alcover, Moll i Mn. Benejam arriben a Olot l'11 de setembre, un dia abans del que havien previst. No podrà veure, doncs, un dels seus contactes, Josep Saderra precisament, fins l'endemà, ja que vivia en una masia a mitja hora del centre d'Olot. Aquesta era la quarta visita alcoveriana a la capital de la Garrotxa (1900, 1902, 1906 i 1921).

El dia 12 de setembre «comença ben afuat l'escorcoll lexicogràfic devers Olot»—amb paraules textuais d'Alcover (*BDLC XII*: 231). Havent passat la nit a la rectoria, de bon matí el trio se'n va cap a la masia de Saderra, on els mostra les fitxes fetes per a l'*Obra del Diccionari*, alhora que els comunica que s'allotjaran a casa de la Sra. Pilar Aulet, viuda de Marià Vayreda.⁹ Moll recull vocabulari relatiu a

«[...] facultats intel·lectuals i part del cos humà, ornaments i mobiliari d'església, noms vulgars de les malalties, vocabulari dels cassadors i boscarols i noms de les diferents parts de l'*aure* (abre) i llavò els *bolets* (32 castes n'hi diuen) [...]» (*BDLC XII*: 231-232)

I acaba el dia amb una bona quantitat de noms de jocs infantils. L'endemà torna a recollir, ara acompanyat de Saderra (*BDLC XII*: 232), noms de jocs enquestant un grup de nois d'una escola nacional. A la tarda completarà la relació de jocs amb l'enquesta d'un grup de noies olotines.

Pocs mesos després, aquell actiu col·laborador olotí, aclaparat per una malaltia s'ha de traslladar a Barcelona, on passà els darrers anys de la seva vida. Morí a Sarrià (Barcelona) el 13 de febrer de 1924.

2.2. APASSIONAT PER LA LLENGUA: EL COMBATENT ANTINORMISTA NORD-ORIENTAL

Com hem vist, a l'octubre de 1902 ja figura com a col·laborador de l'*Obra del Diccionari*, però també va ser molts anys corresponsal del *Bolletí* de Mn. Alcover a Olot i en els darrers de la seva vida, com acabem de veure, esdevingué un actiu col·laborador—d'aquells que no tenien sonlliurant 'mileners' de fitxes de vocabulari garrotxí. Col·laborà a les revistes de Francesc Matheu *La Il·lustració Catalana* i *Catalana*, així com a la *Gazeta de Vich* de Jaume Collell. D'altra banda, devot i defensor de la parla d'Olot, fou prosador (vg. *Olotines*) i poeta humorístic (*Casolanes*, 1918, vg. *BDLC X*, 378).

Així, doncs, a les col·laboracions de Saderra a la premsa local alternaven els escrits de caire polític i historiogràfic—com hem vist, fou un gran estudiós del jurista Fontanella, entre d'altres—amb els filològics, especialment els normatius, poc després de l'aprovació de les *Normes ortogràfiques* de l'IEC, a les quals s'oposà obertament i va ser considerat, almenys per Alcover i en matèria ortogràfica, com un membre de l'Escola Històrica. Ho confirmen les seves relacions amb

9. Marià Vayreda i Vila (Olot, 1853 - Barcelona, 1903), l'autor de *Sang nova* (1900) i, sobretot, *La punyalada* (1904). Fou nomenat col·laborador fundador per Mn. Alcover el 21 de desembre de 1901. Josep Saderra, bon amic seu, li féu nombrosos comentaris sobre la llengua de *Sang nova*. Malauradament la prematura mort del novel·lista garrotxí n'impedí l'esperada col·laboració amb Mn. Alcover. Entre d'altres epistolaris, el de Francesc Matheu > Marià Vayreda (juny 1899-1903), conservat al fons Vayreda d'Olot, pot il·lustrar sobre diverses qüestions lingüístiques prefabrianes d'un segle enrere.

coneguts antinormistes, com ara Juli Delpont de Perpinyà, Jaume Collell de Vic i l'esmentat Francesc Matheu de Barcelona, de manera que Saderra des d'Olot era el centre del triangle apassionadament advers a les *Normes* de l'Institut.

2.2.1. *Les Normes de l'Institut i les cartes obertes*

Entre gener i novembre de 1915, des del setmanari olotí *El Deber* Saderra adreçà a Alcover quatre cartes obertes, que aquest no va poder contestar, no per falta de ganes, com ell mateix diu (*BDLC* XII: 12-13), sinó per haver esdevingut aquell any Vicari Capítular 'sede vacante' a la mort del bisbe Campins. Les raons del càrrec cessaren l'octubre de 1916, però aleshores ja era massa tard per a la resposta. Aquells escrits foren reproduïts a la *Gazeta de Vich*, a *La Costa de Llevant* i a *El Correo Catalán* de Barcelona. Fins i tot Enric Prat de la Riba s'amoïnà pel ressò que podrien tenir aquells escrits. A mitjan maig de 1915 escriu en aquest sentit a Mn. Alcover (Julià i Muné, 2000: 281):

«Tenim altre vegada plantejat el plet de les normes i tot es parlar de converses i cartes de membres de l'Institut en contra d'elles. Mossen Collell va parlar d'una de V. an en Saderra. Suposo que no deu haver-hi mes que l'afirmació ben natural de que no responen al seu criteri individual, axò es, que a V. li haurien agradat diferents de lo que son, com necessàriament ha de passar en tota obra col·lectiva, fruit d'una transacció entre tendències en lluita.»

Malauradament no he pogut localitzar la referida carta d'Alcover al fons Saderra d'Olot. Quatre anys més tard, després que l'IEC publicués el *Diccionari ortogràfic* de Fabra (1917) i Alcover hagués trencat definitivament amb l'IEC, Saderra aplegà aquestes cartes i dos escrits més en un opuscle de 40 pàgines editat a Olot i titulat *Les Normes de l'Institut. Cartes obertes al Dr. Antoni M.ª Alcover* (1919 [1915]), que distribuí entre els mestres de Catalunya. Heus-ne aquí el contingut esquematitzat:

- I. «L'y grega» (Olot, Janer 1915)
- II. «Pera o per a»
- III. «L'H y l'H doble» (febrer 1915)
- IV. «Amb» (novembre 1915)
- «Norma XIV: Plosives g, d, b y c, t, p.»¹⁰
- «Norma XXII»

I clou l'obreta amb una reflexió i un advertiment:

«Les demés normes de l'I. d'E. C. les creyèm acceptables per totes aquelles persones que tinguen els coneixements del llatí, del grech, del celta, del germànic y del aràbic necessaris per usarles degudament. Els que no tinguen aquests coneixements han de tenir sempre a la vista el *Diccionari Ortogràfic* de D. Pompeu Fabra y encara servirse'n ab compte, perque's trobaran ab paraules com *fred*, *quietud* y altres que no estan ben escrites segons les normes.» (p. 40)

Aquí Saderra no es devia llegir amb prou cura l'*Exposició de l'Ortografia Catalana segons el sistema de l'Institut*, on s'especifica com a III tipus d'excepció que s'escriuen amb 'd', entre d'altres mots, *fred* i *quietud* (p. 38 de la 1a ed., 1917; p. 40 de la 2a ed., corregida, 1923). O si ho

10. Ens indica que "Aquest article per la meua falta de salut no fou publicat a son temps ab les cartes anteriors" (p. 31).

va fer, calia advertir el lector que s'havien de consultar les excepcions a les regles corresponents de l'*Exposició* en qüestió.

Alcover ressenya l'opuscle en el número de gener de 1921 (*BDLC* XII: 12-13):

Joseph Saderra: Les Normes de l'Institut.- Cartes obertes al Dr. Antoni M.ª Alcover.- Olot, 1919. (40 planes de 152x105 mm.)

«[...] no me sembla malament lo que en Saderra sostén que s'ha d'escriure, fins a l'estrem de que jo mateix he tornat adoptar l'us exclusiu de *ab* en lloch de *amb*, he suprimit els guionets entre els verbs i llurs afixes pronominals, he restablida la *-h* final i fins la *y* diptongal (*noy*, *may*, *Rey*, *avuy*, etc.), que confés que fou una flaqueza meva renunciarhi en ares de la uniformitat ortogràfica nacional que tan fort desitjava i tan vitench demanava aquell gran patrici N'Enrich Prat de la Riba, al cel sia [...]» (*BDLC* XII: 13)

2.2.2. *Altres escrits i activitats en pro de l'ortografia tradicional*

El 23 d'octubre de 1919 Saderra publica a la *Gazeta de Vich* l'article «Com se juga ab nostre idioma» (p. 2-4). S'hi mostra contundent:

«Crech que may l'ortografia catalana havia assolit un grau de perfecció y d'unitat tant elevat com quan, en mal hora surtí *L'Avenç* ab la seva reforma. Aquesta per mi es la única causa de l'anarquia actual agravada y sistematizada per l'Institut que la va adoptar ab poques variacions que, al meu entendre, encara l'espatllan.» (p. 2)

I s'hi queixa de la reforma ortogràfica de l'Institut del 1917, la que coneixem com el *Diccionari ortogràfic* de l'IEC, redactat per Fabra, en quatre edicions (1917, 1923, 1931 i 1937), en el sentit que no entén les raons per canviar les normes del 1913. Ho exemplifica amb el canvi de grafia en mots com *amplitud/quietut/fret* (1913) vs. *amplitud/quietud/fred* (1917) (cf. el final de l'opuscle *Les Normes de l'Institut*):

«[...] cal preguntar: ¿Quines rahons hi havia en 1913 per que aquestes paraules s'haguessen d'escriure ab *t* que no subsistissen en 1917? O be quines rahons hi hagué en 1917 per manar que s'escriguessen ab *d* que no hi fossen ja en 1913?

Senyors filòlechs del Institut, d'això se'n diu riure's de la processó.» (p. 4)

Continua amb les paraules acabades en *ec* a què es refereix l'excepció de la regla segona de la norma XIV (p.ex. *pròlec/pròleg*; *catàlec/catàleg*; *teólec/teóleg*):

«D'això se'n diu anar a les palpentos, fer les coses a la tum tum; y francament aquesta manera de procedir no fa gaire sabi ni gayre mestre.» (p. 4)

Sembla que l'escrit es difongué més enllà de l'abast de la revista de Vic, ja que en una carta de Juli Delpont¹¹ a Saderra, datada a Perpinyà el 24 de novembre de 1919, li diu a la postdata:

«Som rebut lo vostre article, *Com se juga ab nostre idioma*; ne direm calcom a *Montanyes Regalades*, ja que nos hi cal defendre y de valent, la ortografia tradicional pera servir també la llengua catalana.»

11. El poeta de la Catalunya Nord (Ceret, Vallespir, 1865 – Perpinyà, 1924), que fundà i dirigí la revista «*Muntanyes Regalades*». A partir de 1915, com Matheu i d'altres, s'oposà obertament a les *Normes* i s'enemistà amb Alcover.

Alcover ens ressenya també sumàriament un debat amb quatre col·laboradors sobre l'ortografia dels mots «Església, religió, processó», en el qual participa Saderra. (*BDLC* XIII, 129-132, setembre-octubre, 1923). En relació amb el tercer mot, Saderra, segons relat d'Alcover (*BDLC*, XIII: 131), proposa com a arrel de 'processó' la del verb deponent llatí *proficiscor* (partir, anar-se'n, procedir). Alcover opina en aquest sentit que el terme col·loquial català prové del substantiu *profectione* (com *lectione* > lliçó).¹²

2.2.3. *El poeta i la llengua*

En el número de juny de 1919 (*BDLC* X: 378-379) Alcover ressenya el poemari *Casolanes*,¹³ que li havia estat lliurat per l'autor amb una dedicatòria. Alcover li agraeix com «un dels bons amics que tenim a Catalunya». El coneixia com a «prosador llampant i ple de saba i llecor», però no el coneixia com a poeta. Recordem que havia estat mantenidor forà dels Jocs Florals el 1914, just abans que Francesc Matheu s'oposés obertament i declarés 'una guerra sense treva' a l'ortografia de l'Institut (cf. la nota 7). Tot assegurant que aprofitarà un bon grapat de termes genuïns per a la *Calaixera lexicogràfica*, hi comenta Alcover:

«Si la sintaxi hi compareix massa tarada de *castellanisme*, com dins casi tot Catalunya, lo vocabulari s'hi belluga i hi vibra ab tota la seua pureza, netedat i galania.» (p. 379)

No obstant això li retreu que es

«[...] deixàs dur tant per la prosòdia castellana, que fa diptong allà on may n'hi ha hagut en català, en mots com «Fluvià», «continuaes», «plaher», «suau», «graciosa», «misteriosa», «sabiesa»[...] En Saderra en punt a prosòdia no ha fet més que seguir l'endonsada de casi tots els poetes de l'actual reixement, una mica massa desmemoriats de la genuïna i llegendària tradició catalana [...]» (p. 379).

Sens dubte la correspondència amb Mn. Alcover podrà contribuir a veure-hi més clar a l'hora de situar definitivament el perseverant olotí en el lloc que li correspon de la galeria de col·laboradors il·lustres de l'Obra del Diccionari. Malauradament només s'ha conservat l'escrita per Saderra i rebuda per Mn. Alcover (Fons Alcover-Moll, dipositat a l'Arxiu del Regne de Mallorca de Palma). Al fons Saderra d'Olot no hi he sabut veure cap missiva de les que Alcover devia trametre a Saderra.

3. ALFONS PAR (1879-1936), AMBAIXADOR FILOLOGICOCULTURAL A LA GRAN BRETANYA

L'estiu de 1909 Alfons Par, un actiu membre del Centre Excursionista de Catalunya i de l'Associació Wagneriana de Barcelona, així com un bon coneixedor de la llengua anglesa, fou comissionat a Anglaterra i Escòcia per l'Institut d'Estudis Catalans, fundat dos anys abans a Barcelona sota el

12. Cf. DCVB, s.v. *processó*: <ll. PROCESSIONE; les formes 'processó' i 'provesó' presenten un canvi consonàntic per influència del ll. PROFESSIONE o PROFECTIONE, de significat semblant a PROCESSIONE. Coromines sosté que la forma habitual al Principat és 'processó', 'no vulgar i dialectal, com diu AlcM' (DECLC, s.v. *cedir* / *processó*), que provindria de PROFESSIONE, així com 'provesó', molt viva al País Valencià, seria resultat per etimologia popular de *provació*, per allò de posar a prova el penitent.

13. Jusep Saderra, *Casolanes*. Olot: Imprenta de Ramón Bonet, 1918 (96 planes de 192x127 mm.)

patrocini de la Diputació Provincial, que presidia Enric Prat de la Riba. Aquella docta i novella institució científicocultural catalana s'havia marcat entre els seus objectius difondre arreu la seva incipient tasca de recerca alhora que feia conèixer la nostra llengua, començant per les corporacions científiques de l'estranger d'índole similar però que gaudissin ja d'una llarga experiència, com ara la *Philological Society* de Londres. Per altra banda, a més de l'intercanvi de publicacions, que comporta en primer terme tot intercanvi cultural per fer-se conèixer, la tasca del delegat català incloïa l'aplec d'informació sobre la gestió, el funcionament i els resultats de la feina que es duia a terme en aquells centres a fi que la institució que Par representava se'n pogués servir si ho creia oportú.

Els detalls d'aquesta comissió ens han pervingut mercès als informes tramesos a l'Institut pel comissionat, el futur traductor de Shakespeare i reconegut sintactista, que s'havia d'inscriure anys a venir en el corrent antinormista, clarament contrari a la institució que dos anys abans d'ampliar-se amb la Secció Filològica li encarregava la missió indicada. Es tracta de quatre missives trameses al secretari de l'IEC, Josep Pijoan,¹⁴ i conservades entre la correspondència adreçada a l'Institut, que pel fet d'estar relacionada amb temes filològics degué guardar el primer president de la Secció Filològica, Antoni M. Alcover a l'Arxiu de l'Obra del Diccionari, que forma part avui del Fons Alcover-Moll. La correspondència està datada a Londres (19-8-1909), a Escòcia (Oban, 29-8-1909, i Inverness, 3-9-1909) i a Barcelona (21-9-1909). Per un altre costat, aquesta relació epistolar de l'industrial i lingüista barceloní amb l'IEC complementa la que mantingué directament amb Mn. Alcover, que vaig estudiar anys enrere (Julià i Muné, 1986) i publicar força després (2000), la qual cosa fa que tinguem prou elements de judici per contribuir a situar la figura d'Alfons Par en el context historiograficolingüístic noucentista que li pertoca.

3.1. PAR I MOLL ES CONEIXEN AL PALLARS

A la vila de Sort el dia 5 d'agost de 1921 Moll fa la coneixença de l'industrial i filòleg barceloní, aleshores ja bon col·laborador del *Diccionari* i erudit corresponsal de Mn. Alcover. Aquest ens ho conta al seu dietari, que ja hem comentat:

«A la fonda mos som topats amb l'antich col·laborador del *Diccionari*: N'Anfós Par de Barcelona, que jo no coneixia més que per cartes. Ha vist primer En Moll i li ha demanat si era de l'Institut. En Moll ha dit que era de Mn. Alcover i per lo tant anti-*instituter*. En Par ha dit que ell ho era també i li ha contades una partida de *glòries* d'aquells reconsagrats inimichs de la Llengua Catalana.» (BDLC XII: 184-185)

Aquella trobada casual la propiciaren unes notes que Moll s'havia descuidat damunt de la tauleta de nit de la cambra de l'hostal de Sort on s'allotjaren els tres enquestadors. Es tractava d'uns fulls amb la traducció i comentaris de l'obra *Introduction to Vulgar Latin* del romanista nord-americà C. H. Grandgent, que Moll estava llegint aquells dies i que publicaria, amb un èxit extraordinari, uns anys més tard en versió castellana, de forma adaptada i, a més, ampliada amb una antologia de textos (Madrid: Centro de Estudios Históricos/Manuales de la Revista de Filología Española, 1928).¹⁵ L'atzar féu que el nou estadant de l'habitació no fos altre que Par, que en tro-

14. Josep Pijoan i Soteras (Barcelona, 1881 – Lausana, 1963), l'historiador d'art i professor de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Havia estat el secretari de la Comissió tècnica del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i havia ocupat una de les secretaries de la Secció literària, a la qual participà amb la comunicació «La llengua parlada i la llengua escrita». El 1904 havia contactat a Madrid amb la Institución Libre de Enseñanza i Giner de los Ríos i tres anys més tard esdevingué el primer secretari de l'IEC (1907).

15. Se'n pot trobar més informació a Julià-Muné (2007).

bar aquells fulls li faltà temps per informar-se de qui era l'autor dels escrits. Ens ho conta detalladament Moll en el seu 'El gran viatge d'estudi', com titula aquella primera llarga eixida filològica (Moll, 1970: 138), en què es complau d'haver fet aquella coneixença, ja que va ser el començament d'unes relacions epistolars i personals freqüents i fructíferes amb l'admirat autodidacte de la filologia catalana Alfons Par i Tusquets, que aleshores estava preparant l'edició d'una important *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge*.

Dos anys més tard l'excursionista barceloní publicaria a Alemanya la seva *Sintaxi*,¹⁶ que seria una bona font d'informació per a la *Gramàtica històrica catalana*¹⁷ de Moll. Precisament un dels primers treballs d'aquest publicats al *Bolletí* va ser la ressenya d'aquella obra magna de Par (*BDLC* XIII, juliol-agost 1923: 99-105), que l'autor contestaria poc després amb una carta que fou publicada al *Bolletí* (*BDLC* XIII: 138-139). Entre altres estudis i referències de Moll respecte a Par, cal destacar la ressenya del discurs que aquest va fer el 30 de novembre de 1924 amb motiu del seu ingrés a la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona (*BDLC* XIV, gener-juny 1925: 90-92).

3.2. LES QUATRE MISSIVES D'ALFONS PAR A L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Tot seguit transcripció les quatre cartes indicades: la primera datada a Londres (19-8-1909), la segona i la tercera a Escòcia (29-8-1909; 3-9-1909) i la quarta a Barcelona, ja de tornada (21-9-1909).¹⁸ En tots els casos he procurat respectar escrupolosament el text del manuscrit original.

[19-8-1909]

Londres, 19 Agost 1909

DeKeyser's Royal Hotel, Ltd.
Victoria Embankment,

LONDON, E.C.

Sr. Secretari de l'Institut d'Estudis Catalans.

Barcelona.

Molt Sr. meu: rapidament vaig a sintetisarli les passes qu'he fetes pera posar en relació l'Institut a que V. tan dignament pertany ab les societats de mes importancia d'aquí:

British Museum: Veig Mr. Miller, a qui crec VV. ja s'hauràn adreçats. Se mostra molt ben disposat. Ells no publiquen res que a nosaltres nos pugui interessar. Quedem en que nos comprarà totes les obres que publiqui l'Institut, fentho per mitjà de son llibreter y agent. Si dintre de 19 dies aquest agent encara no se-ls.i ha adreçat, ni 'ls.i ha comprat res, escriguin.me en aquest hotel ahont soc. Estàn ja autorisats pera posar lo nom del British Museum a la llista de corresponsals.

Society of Antiquaries: molt important. Me reb lo Secretari molt bé; no tenen junta fins Novembre: pel Novembre se-ls.i ha d'escriure, fent memoria de la meva visita y trametentlosi totes nostres publicacions de caracter arqueologic.(Les literaries no.) Ells nos remetrán cada any dos volúms, un de *proceedings* y un altre de *fondo arqueologic*.

16. *Sintaxi Catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge*. Halle: Max Niemeyer, 1923.

17. Publicada a Madrid (ed. Gredos, 1952). Avui es pot consultar també la versió catalana (València, 1991/2006).

18. M'hauria agradat poder ampliar la informació que s'hi conté, sobretot documentant els fets de referència, especialment perquè conec relativament bé algunes de les institucions que s'hi mencionen. Tanmateix, quan jo em trobava als llocs referits desconeixia l'existència d'aquella ambaixada cultural i ara, que ja n'estic informat, no m'ha estat possible accedir-hi directament. Les gestions fetes per via electrònica i telefònica han estat de moment infructuoses.

British Academy / Early English Text no puc fer res fins a Setembre que serà aquí en Furnivall[...] i de l'anima. La darrera me sembla no m'interessarà.

Philological Society: Tothom es fora, pero veig al Secretari de la University College, ahont aquella Societat celebra ses reunions. Aquesta Universitat es una institució com les de Oxford y Cambridge. L'edifici és imposant. Hem quedat ab dit Secretari que: ell mateix donaria (ab una lletra expressa que li he fet) los dos volùms literaris que jo ja li he dextat al Consell de la Philological Society. Aquests volùms son: "Cultura Cat. (Rubió)" y "Anuari 1907". Prenguin nota doncs de que dits volùms ja son en poder de dita Societat. M'he determinat a donarlosi los volums encontinent per dues rahons: 1ra) pera estalviar despeses de correus; 2^a) perque son tan grossos i pesants que m'han fet un xic de nosa y de molestia al traginarlos d'una societat a l'altra pera mostra.

Segons lo Sec. de la University College, no hi ha dupte que la Philological Society nos remetrà totes ses publicacions. Hem quedat de manera que ni jo ni VV. hem de fer res més: ells nos escriuràn per Octubre o Novembre.

Les Societats mes importants de Londres son realment aquestes: pero per si n-hi hagues cap altra d'interès excepcional estic prenent informació segura. Si axis resultés pel Setembre l'aniria a veure.

No-s poden formar idea de lo amohinós que resulta l'anar recurrent aquestes corporacions, algunes de les que, com l'University College son a distancies respectables del Centre ahont estic. Mirin: aquest mati hi he anat canviant de tarannà 2 vegades i havent de fer al final una bona passejadeta a peu, pera trobar-me ab que les hores de recepció no comensan fins a la tarde. A les tres en cotxe hi he retornat.

Al British Museum també hi tingui d'anar dos colps.

No vegi en aquesta observació lo mes mínim indici de que'm dolgui la tasca que m'encomanaren: res d'axò. Tot quant pugui fer per la primera Associació Científica de nostra terra(s) serà un ver goig pera mi.

Prenguin bona nota de tot quant los.i dic per la present, car jo no-n tinc copia y es necessari que VV. no passin per alt cap dels detalls que us puguin interessar.

Losi recomano sobretot l'exactitut ab aquestes Societats angleses.

Lo Secretari de l'University College me festejava nostres publicacions pera dita Universitat mes com ells no publiquen res he procurat escabullirme.

Qualsevol cosa que hi hagi escriviu.me sempre aquí: que ja m-ho re-expediran allà ahont sigui.

Prec salutí a mon amic Jordi Rubió, ab qui vem parlar abans de ma sortida de Barcelona sobre tots aquests assumptes, y rebí Sr. Secretari lo testimoni d'aquí de son afm. ss.

Alfons Par

[29-8-1909] TP

Oban (Escocia), 29 Agost 1909

Molt Sr. meu: acabo de rebre una lletra de Furnivall (al qui com sab V. no vaig poder veure a Londres per no esserhi), dientme que la Philological Society no té Biblioteca y en consecuencia no tenen establert lo camvi de publicacions ab cap altra Societat. Que respecte els 2 volùms que li vaig dexar s'ha pres la llibertat de donarlos a la Biblioteca del University College.- Que bé: axò son figures d'un altre paner. Quan vagi a Londres procuraré treure-n l'entrellat y mirar d'obtenir les publicacions de la Ph. S. ¿mes si no reixo? ¿que vol que fassi, que retiri los dos volùms de la University College?

Llibreter: Indubtablement el llibreter que-ls.i convé, y qu'es precisament un dels agents del British Museum, es Mr. Zuaritch, Bookseller, London W. Adrecin-s.i. Aquest està en relacio ab totes les societats principals. Jo per coses meves he d'anarhi al tornar a Londres: si vol que parli ab ell de l'Inst. repeteixi-m clarament la combinació que V. m'explica en sa benvolguda lletra.

Contesti-m tot seguit a la seguent adresa:

Mr. Alfons Par

c/o Mess. Frederic Zerega b C^o Liverpool.

[3-9-1909]

ALEXANDRA HOTEL, INVERNESS 3 Set. 1909

Molt Sr. meu: a Edinburgh tot seguit se'm va acudir lo interessant que fora pels "Estudis" obtenir un intercanvi ab una Societat Gaèlica, essent lo gaelic (ó gales) lo vell idioma de Escocia parlat encare en l'alta montanya: es una branca del arbre galés, que'n produeix també altres dues l'irlandès y'l galès de Gàles. Tots tres idiomes ó dialectes d'un idioma com jo crec (per mes qu'aquí m'asseguren que tenen grans diferencies) pertanyen al tronc celtic.

Segons referencies que vaig obtenir y que despres se m'han confirmat, no es la de Edinburgh ni la de Londres sino la de Inverness (la capital de les terres altes escoceses) la Societat gaèlica mes seriosa y que mes ha contribuït al estudi de l'idioma.

Es per axo que tantost arriuat aquí m'he trasladat a casa'l Secretari, lo qual com de costum no hi era (es a dir es fora ciutat) mes m'han adrebat a casa un individu de la Junta Mr. Andrew Mackintosh. Aquest m'ha rebut molt bé y ha obert uns ulls com unes taronges al sentir que l'Institut era patrocinat per la Diputació.

Ells, ço es "The Gaelic Society of Inverness" publiquen cada any un anuari: han publicat ademés gramàtiques, vocabularis etc. No reimprimexen textos antics. Llur tasca es l'estudi de la llengua. Tenen una secció especial en una biblioteca pública que hi ha al costat dels County Buildings o Diputació del Cantat de Inverness. Lo bibliotecari de la Societat no hi serà fins al Octubre per lo que faig la salvetat de que jo personalment no he vist llur anuari. Es per aso que hem quedat ab Mr. Mackintosh y de un publicista gaelic Mr. Campbell que pertany a la corporació, y que de passada he llucat qu'era un bon llingüista car se m'ha mostrat bastant al corrent del català y llengües d'Oc en general:

Que V. escriuria a: Hon. Secretary of "The Gaelic Society" Inverness (Scotland) referintse a ma conversació de Mr. Mackintosh, en la qual ha romás acordat en principi, y salvo aprovació de la Junta d'ells, que los-i transmeteriem anyalment nostre anuari y que ells nos trameterien llurs "*proceedings*".

No crec necessari mes: si quan nos trametin llur publicació VV. judiquen qu'es tan important (jo no ho crec emperò) que val la pena de trametre-h-i nostres publicacions literaries, sempre serém a temps a ferho.

Li pot escriure tot seguit, per mes que oficialment no-s reunexen fins al Octubre. Pero lo intercanvi ja-s pot considerar com virtualment aprovat.

Li agrairé digui a mon amic En Jordi Rubió, que li agraesca la lletra per en Fitz-Maurice-Kelly, qu'esper que servirà per l'embull de la Philological Society.

Sempre romanc de V. afm.

Alfons Par

P.S. Pot escriure-los-i en francès.

[21-9-1909]

Barcelona, 21 Sept. 09

Sr. Secretari del "Institut d'Estudis Catalans" Present

Molt Sr. meu:

A son debut temps rebí a Londres sa atenta del 7 Sept.

Philological Society: Vaig anar a veure personalment an en Furnivall. Entre altres assumptes personals parlarem del "Institut". S'enterà minuciosament de sa organiació, mostrantse molt satisfet al saber que la biblioteca serà pública. Li vaig recomanar caldament lo intercanvi; ell hi posà dues objeccions: 1^a) La que ja m'havía escrit de que la Philological no té Biblioteca pública y en conseqüencia no sab que ferne de les publicacions que pugui rebre sino es donarles a la University College, ahont està domiciliada. 2^a) Que no entendrán lo català, ni ell té esperances de que llurs publicacions sien de profit als llegidors del "Institut".- Vaig convènce'l despres de tot, y restarem convinguts en que ne parlarien en la primera Junta y qu'en una forma o altra, establirém lo intercanvi. Ells nos escriurán. V^{tes}. de moment no han de fer res.¹⁹

19. Al capdavant, es devia fer l'intercanvi d'alguna manera. Efectivament, hi ha constància de la presència a la biblioteca de la University College London (UCL) d'algunes publicacions de l'IEC cap a mitjan dècada dels setan-

British Academy: En Fitz-maurice-kelly era fora de Londres. Me vaig entendre ab un altre soci, y vaig dexar una detallada exposició adreçada an aquell. Ell li respondrà directament a V.

Royal Archeological Institute : Tampoc hi era lo Secretari. Me vaig entendre ab un oficial de secretaria y d'acord ab ell, vaig dexarlos-i la obra d'en Puig²⁰ y les Pintures Murals, acompanyant una lletra ben recomanada. L'oficial m'assegurà que contestarien quan se reunissin. Me sembla que també nos entendrém.

Prengui nota curiosa de tot lo anterior, y sobretot sien exactes en les relacions ab aquesta gent.
Resta de Vs. afm. servidor

Alfons Par

4. CONCLUSIÓ

A mode de conclusió general, podríem assegurar que la que podríem anomenar galàxia Alcover és tan extensa com rica en contingut. Només es tracta d'estirar un fil de la teranyina i resseguir la biobibliografia del personatge col·laborador alcoverià –partint d'informació bolletinesca i epistolar– per adonar-se que cobreix pràcticament tota la intel·lectualitat lletraferida d'expressió catalana del primer terç del segle XX, aquest fructífer període cultural que quasi cada dia li és aniversari.

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCOVER, Antoni M. (1902² [1901]): *Diccionari de la Llengua Catalana. Lletre de Convit que a tots els amichs d'aquesta llengua envia Mossèn Antoni M. Alcover*. Barcelona: Estampa "La Catalana" de J. Puigventós.
- ALCOVER, Antoni M. (ed.) (1901-1926): *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Palma de Mallorca. (BDLC)
- ALCOVER, Antoni M. (1922): «Dietari de l'Eixida Filològica per tot Catalunya i el Reyne de València de dia 26 de juny fins a 23 de novembre de 1921», *BDLC* XII, 145-344. Reproduït en CD: *Antoni M. Alcover. Dietaris*. Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears, 2001, a cura de M. Pilar Perea.
- ALCOVER, Antoni M. & MOLL, Francesc de B. (1979 [1926/1930-1962]): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll (10 vol.).
- GRANDGENT, Charles H. & MOLL, Francesc de B. (1928): *Introducción al latín vulgar*. Madrid: Centro de Estudios Históricos (Publicaciones de la RAE IX). L'obra de C. H. Grandgent (1907) traduïda, corregida i augmentada amb notes, pròleg i antologia per F. de B. Moll. Reeditada a partir de 1950 pel CSIC.
- JULIÀ i MUNÉ, Joan (1986): *L'inici de la lingüística catalana. Una aproximació epistolar (1904-1925)*: (Tesi doctoral, Dept. de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona).

ta del segle passat. Tanmateix, algunes foren trameses personalment pels autors catalans mateixos als seus col·legues londinencs, com ara l'exemplar d'*Estudis Fonètics* (1917) autografiat pel director del Laboratori de Fonètica de l'IEC Pere Barnils (1882-1933) i dedicat al seu homòleg anglès i catedràtic de fonètica de la UCL Daniel Jones (1881-1967), que al seu torn en féu donació a l'esmentada biblioteca.

20. Es tractava del flamant primer volum de *L'arquitectura romànica a Catalunya* (1909-1918, 3 vol.) de l'arquitecte i membre de l'IEC Josep Puig i Cadafalch (1867-1957).

- JULIÀ I MUNÉ, Joan (2000): *L'inici de la lingüística catalana: Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar (1904-1925)*. Barcelona: Curial/PAM.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (2007): «Francesc de Borja Moll i la lingüística nord-americana i hispànica a la llum dels epistolars mollians», *Llengua & Literatura* 18, 135-231.
- MIRALLES, Joan (2003): *Francesc de Borja Moll. L'home dels mots*. Palma de Mallorca: Moll.
- MOLL, Francesc de B. (1923): Ressenya de la *Sintaxi* d'Alfons Par (1923), *BDLC* XIII, 99-105.
- MOLL, Francesc de B. (1925): Ressenya: «Anfós Par. Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV. Discurs d'ingrés a la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona (30 de novembre de 1924). Barcelona, 1924», *BDLC* XIV (gener-juny 1925), 90-92.
- MOLL, Francesc de B. (1952): *Gramática histórica catalana*. Madrid: Gredos. Versió catalana: *Gramàtica històrica catalana*. València: Universitat de València, 1991/2006.
- MOLL, Francesc de B. (1970): *Els meus primers trenta anys*. Palma de Mallorca: Moll.
- MOLL, Francesc de B. (1975): *Els altres quaranta anys*. Palma de Mallorca: Moll.
- PAR, Anfós (1923): *Sintaxi segons los escrits en prosa de Bernat Metge*. Halle: Max Niemeyer.
- RIBES, Salomé (2002): *L'obra lingüística d'Alfons Par*. (Tesi doctoral, Dept. de Filologia Catalana i Comunicació de la Universitat de Lleida). Barcelona: IEC (en premsa).
- SADERRA, Josep (1918): *Casolanes*. Olot: Imprenta de Ramón Bonet.
- SADERRA, Josep (1919 [1915]): *Les normes de l'Institut. Cartes Obertes al Dr. Antoni M.ª Alcover*. Olot: Imprenta de Ramón Bonet.
- SEGARRA, Mila (1985): *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Empúries.
- SERRAHIMA, Maurici (1976): *Coneixences*. Barcelona: PAM.